

УДК 330.320.656.13

ББК 65.01

О.Є.Кузьмін, В.М.Глібчук

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМИ РИЗИКАМИ

Анотація. В даній статті, ґрунтуючись на проведених дослідженнях, уточнено поняття “управління інвестиційним ризиком”, що дасть змогу більш точно розкрити сутність цього складного процесу, а також запропоновано методику управління інвестиційним ризиком, яка базується на комплексному методі його оцінки та виборі заходів обмеження ризику залежно від його рівня.

Ключові слова: ризик, інвестиції, управління, метод, захід, мінімізація.

Annotation. The article on foundation carry out investigation specify notion “management of investment risk”, that allow possibility more exactly essence that complicated process, and also offer method management of investment risk, which basis on complex method this estimation and selection ways minimization of risk in dependence of this level.

Key words: risk, investment, management, method, ways, minimization.

Вступ. Діяльність підприємств в умовах ринкової економіки відбувається під впливом множини факторів, які здійснюють на неї негативний вплив. Невизначеність і ризик стали постійними супутниками бізнесу, адже бізнес неможливий без ризику. Ризик став об’єктивною реальністю існування підприємств, у т. ч. і підприємств машинобудівного комплексу, а це негативно впливає на величину інвестиційних капіталовкладень.

Підприємства повинні не уникати ризику, а вчитися управляти ним. Оскільки відмова від ризикованих інвестиційних проєктів може призвести до втрати не тільки прибутків, а й конкурентоспроможності підприємства. Процвітання або занепад власного виробництва залежить від уміння розпоряджатися інвестиційними коштами, які є основою розвитку підприємств, окремих галузей і економіки країни в цілому.

Тому при формуванні ефективної інвестиційної політики одним із головних завдань, які стоять перед інвестором, є розробка методики управління ризиком проєкту, яка дасть змогу не тільки достовірно оцінити величину можливих збитків, але й ужити заходів щодо виключення або зниження негативних наслідків їх настання.

Окремі питання щодо визначення проблем управління інвестиційним ризиком висвітлені в працях багатьох авторів, таких як: І.Т.Балабанов [1], Н.М.Внукова, В.А.Смоляк [3], Н.М.Гайдис [5], І.Ю.Івченко [8], І.П.Мойсеєнко [14], А.А.Пересада [15], О.Л.Устенко [17], М.В.Хохлов [19], В.Г.Федоренко [20].

Однак на сьогоднішній день немає єдиного розуміння поняття “управління ризиком”, а отже, й ефективної методики управління інвестиційним ризиком, оскільки в більшості наукових праць процес управління ризиком зводиться до загальної характеристики низки заходів його обмеження, і немає чітких рекомендацій, які із них краще застосовувати підприємству залежно від очікуваної величини ризику.

Постановка завдання полягає у визначенні сутності поняття “управління ризиком”, а також у розробці методики управління ризиком, яка дасть змогу достовірно визначити рівень очікуваного ризику, вибрати заходи обмеження ризику залежно від величини можливих збитків і проводити ефективний моніторинг ризику в процесі реалізації інвестиційного проєкту.

Результати. За своєю суттю процес управління ризиком є дуже складним, адже він включає в себе дві підсистеми – керовану та керівну. Керована підсистема являє

собою власне об'єкт управління, тобто безпосередньо ризик, тоді як керівна підсистема, яка є суб'єктом управління, здійснює вплив на керовану підсистему.

На сьогоднішній день немає єдиного підходу до визначення поняття управління ризиком. Так, В.М.Гранатуров, О.Б.Шевчук під управлінням ризиком розуміють “скупність методів, прийомів і заходів, що дозволяють певною мірою прогнозувати настання ризикованих подій і вживати заходів щодо виключення або зниження негативних наслідків їх настання” [6].

Управління ризиком – це процес реагування на події та зміни ризиків у процесі виконання проекту [16].

Управління ризиками в широкому розумінні являє собою особливий вид діяльності менеджера або підприємця, направлений, з одного боку, на пом'якшення впливу небажаних або несприятливих внутрішніх і зовнішніх факторів ризику на результати бізнесу, а з другої – на використання сприятливого впливу цих факторів, які забезпечують додаткові корисні результати або інші переваги порівняно з конкурентами [4].

Система управління ризиками на підприємстві – діяльність, пов'язана з виявленням економічних ризиків, з'ясуванням їх прийнятності рівня і застосуванням комплексу заходів для запобігання втратам і їх зменшенням [12].

Р.М.Качалов управління ризиком трактує “як процес підготовки і реалізації заходів, мета яких – зниження небезпеки прийняття помилкового рішення і зменшення можливих негативних наслідків небажаного розвитку подій у ході реалізації прийнятих рішень” [10].

“Управління ризиком – багатокроковий процес, який має на меті зменшити або компенсувати збиток для об'єкта при виникненні несприятливих обставин” [19].

Як бачимо з вищенаведених визначень, усі автори погоджуються з тим, що процес управління ризиком у кінцевому результаті має забезпечити зменшення можливих втрат.

У результаті проведених досліджень із питань сутності управління ризиком, під управлінням інвестиційним ризиком ми будемо розуміти процес ідентифікації всіх можливих факторів і видів ризику, які впливатимуть на даний інвестиційний проект, їх оцінку, розробку заходів щодо зниження ризику залежно від величини можливих втрат і постійний моніторинг ризику при реалізації інвестиційного проекту на всіх стадіях його життєвого циклу.

Основними постулатами ефективного управління ризиком є:

- 1) адекватна реакція, тобто швидке реагування на виникнення будь-яких змін, що можуть призвести до ризику;
- 2) масштабність, яка полягає в усесторонньому охопленні всіх можливих сфер виникнення ризиків, що дасть змогу знизити ступінь невизначеності до мінімуму;
- 3) зважене прийняття ризику, величина якого не буде перевищувати допустимого рівня;
- 4) мінімізація за допомогою існуючих заходів обмеження ризику.

Оцінка інвестиційних ризиків є дуже важливою для потенційних інвесторів, адже дасть змогу провести обґрунтоване порівняння інвестиційних проектів і вибрати найменш ризикований. Проаналізувавши величину ризику конкретного інвестиційного проекту інвестор може погодитися або відхилити ризиковану пропозицію.

Усвідомлене прийняття ризику – означає, що інвестор свідомо погоджується на ризиковану операцію з метою отримання відповідного рівня доходу, або він свідомо відмовляється від високого рівня ризику та вкладає кошти у найменш дохідну операцію [9].

При цьому будь-який інвестор повинен пам'ятати основні принципи управління ризиком:

- немає сенсу ризикувати більше, ніж це може дозволити власний капітал;
- необхідно думати про наслідки ризику;
- не можна ризикувати більшим заради меншого.

Кожний інвестор залежно від суб'єктивних якостей має свою межу до прийнятного рівня ризику. Чим вища ця межа, тим вищою є ділова активність інвестора, а отже, і величина отримуваних ним доходів. У ринкових умовах будь-яка інвестиційна діяльність пов'язана з ризиком, тому інвестору перш за все необхідно навчитися ним управляти, оскільки вкладання коштів у найменш ризиковані проекти веде до суттєвого недоодержання прибутків.

Процес управління ризиками є складний і багатоетапний. У результаті проведених досліджень нами запропонований метод управління інвестиційними ризиками, який ґрунтується на комплексному використанні методів кількісної та якісної оцінки інвестиційного ризику та виборі заходів мінімізації ризику залежно від області ризику та величини можливих утрат (рис. 1).

На першому етапі проводиться визначення мети інвестиційного проекту, в який здійснюються ризиковані вкладення капіталу, тобто результату, який необхідно одержати. Метою інвестору, як правило, є максимізація прибутку, яка досягається шляхом вибору оптимального варіанту з множини можливих варіантів інвестування. Потрібно пам'ятати, що цілі ризику повинні значно перевищувати величину ризикованих капіталовкладень, оскільки недоцільно ризикувати більшим заради меншого.

Другий етап передбачає встановлення факторів виникнення інвестиційного ризику та ранжування їх за значущістю, які можуть мати негативний вплив на даний проект. Чітка систематизація всього спектру факторів ризику інвестиційного проекту дасть можливість правильно ідентифікувати всі можливі види ризику, які виникають у результаті їх негативного впливу. Проранжувавши всі фактори ризику за значущістю, інвестор зможе не тільки визначити найзагрозливіші з них, а й значно знизити ймовірність появи збитків від впливу кризових явищ.

Третій етап полягає в ідентифікації всіх можливих видів інвестиційного ризику. У результаті проведених досліджень нами були виявлені інвестиційні ризики, які здійснюють найсуттєвіший вплив на реалізацію проекту. До них належать такі ризики: національний, загальноекономічний, соціальний, природний, правовий, технічний, учасників проекту, фінансовий, маркетинговий, екологічний, будівельний, експлуатаційний.

Для здійснення ефективних капіталовкладень інвестору необхідно старанно вивчити ймовірність впливу всіх без винятку інвестиційних ризиків на кожному з етапів інвестування. Тільки детальна систематизація можливих ризиків дасть змогу визначити, як вони можуть впливати на кінцеву мету інвестиційного процесу.

Четвертий етап включає проведення кількісної оцінки ідентифікованих на третьому етапі видів ризику.

Кількісна оцінка інвестиційного ризику передбачає вираження величини окремих ризиків у числовому варіанті. На цьому етапі проводиться визначення ймовірності появи збитків, як у числовому, так і в грошовому еквіваленті, а також аналіз доцільності витрат на даний інвестиційний проект.

На п'ятому етапі потрібно визначити рівень та область ризику, а отже, й величину можливих утрат, які може зазнати інвестор при реалізації даного проекту.

Окремі інвестиційні проекти можна розділити за рівнями ризику таким чином [2]:

- 1) безризикові, до яких відносять короткострокові державні облігації;
- 2) інвестиції з рівнем допустимого ризику, де критерієм виступає можливість утрати всього очікуваного прибутку;

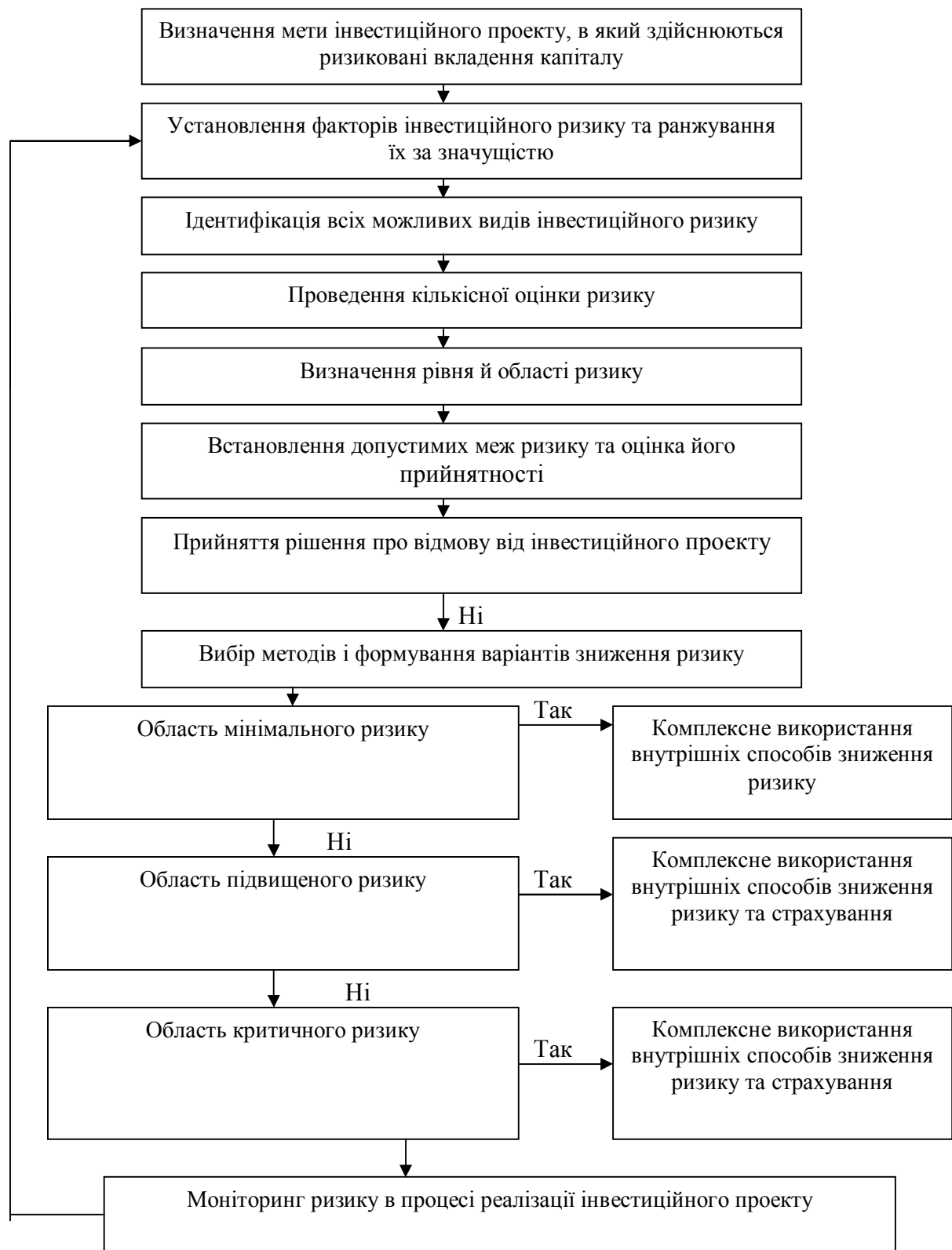

Рис.1. Блок-схема методу управління інвестиційним ризиком.

3) інвестиції з рівнем критичного ризику, при яких утрачається не тільки очікуваний прибуток, а й розрахунковий валовий прибуток від даного інвестиційного проекту;

4) інвестиції з рівнем катастрофічного ризику, для яких критерієм ризику є можливість утрати всіх активів інвестора в результаті банкрутства.

Встановити допустимий рівень ризику можна за емпіричною шкалою, наведеною в [6], яка розмежовує ризик залежно від імовірності настання небажаної події (табл. 1).

Таблиця 1

Емпірична шкала допустимого рівня ризику

№ п/п	Ймовірність небажаного кінця	Найменування градацій
1	0,0 – 0,1	Мінімальний ризик
2	0,1 – 0,3	Малий ризик
3	0,3 – 0,4	Середній ризик
4	0,4 – 0,6	Високий ризик
5	0,6 – 0,8	Максимальний ризик
6	0,8 – 1,0	Критичний ризик

Область ризику та величину ймовірних утрат визначимо згідно з таблицею 2 [11, 13, 17].

Таблиця 2

Області ризику в діяльності підприємства

Області ризику	Безризикова область	Область мінімального ризику	Область підвищеного ризику	Область критичного ризику	Область недопустимого ризику
Максимальні втрати	Повна відсутність утрат	Чистий прибуток	Розрахунковий прибуток	Валовий дохід	Майно фірми
Коефіцієнт варіації (v)	0	0 – 25	25 – 50	50 – 75	75 – 100

Шостий етап передбачає прийняття рішення про реалізацію чи відмову від проекту.

Величина рівня ризику, який може прийняти інвестор, є чисто суб'єктивним явищем і залежить від схильності його ризикувати. Деяких інвесторів не лякають навіть надто високі ризики, адже, вклавши свій капітал у такий проект, вони матимуть можливість одержати надприбутки внаслідок успішної його реалізації. Проте це можуть дозволити собі тільки ті інвестори, які мають достатню кількість власних фінансових ресурсів, а отже, у разі провалу проекту вони не зможуть зазнати банкрутства.

Однак на сьогоднішній день характерними реаліями вітчизняних інвестиційних процесів є здійснення їх за рахунок власних коштів підприємств, фінансова стійкість яких далека від абсолютної. Тому таким інвесторам ми б не радили приймати рішення про реалізацію проектів із високим рівнем ризику. Тому будемо вважати, що втрати, які можливі в області недопустимого ризику, є неприйнятними.

Сьомий етап – вибір методів і формування варіантів зниження ризику, в процесі управління ризиком, відіграє чи не найважливішу роль. Правильно вибрані заходи з обмеження ризику розподіляють на зовнішні та внутрішні.

До зовнішніх методів мінімізації ризику належать: передача ризику, страхування, фінансова диверсифікація, управлінське консультування.

Розрізняють такі внутрішні методи обмеження ризику: лімітування, отримання додаткової інформації, резервування коштів на покриття непередбачуваних витрат, бізнес-планування, перевірка партнерів із бізнесу, правильний підбір персоналу, організація захисту комерційної таємниці.

Передача ризику передбачає перекладання відповідальності за ризик на когось іншого. Розрізняють передачу ризику іншому підприємству та передачу ризику страховій компанії (безпосередньо страхування).

При передачі ризику іншому підприємству укладаються контракти. Зміст контрактів залежить від того, які ризики ми хочемо мінімізувати. В господарській практиці найчастіше використовуються такі види контрактів:

1. Контракт-поручительство використовується при наданні кредитів і передбачає розподіл ризиків між поручителем, кредитором і принципалом. Поручитель зобов'язується перед кредитором повернути борг принципала у разі, якщо він не зможе це зробити власними коштами.

2. Будівельні контракти, при укладанні яких усі ризики пов'язані з будівництвом бере на себе будівельне підприємство, як правило, в контракті обговорені також розмір штрафних санкцій у випадку несвоєчасного зведення об'єкту та визначено, хто несе ризик фізичних пошкоджень конструкцій у період будівництва.

3. Укладені контракти продажу, обслуговування і постачання дають такі додаткові переваги, як надання гарантії усунення дефектів або заміни недоброякісного товару (послуги); сервісне обслуговування техніки; постачання товарів на умовах підтримання постійного залишку на складі.

4. При оренді майна частина ризиків власником може бути передана орендарям за допомогою спеціальних застережень у договорі оренди. Тоді як орендарі при оренді обладнання можуть вимагати гарантії його технічного обслуговування і поточного ремонту.

5. Транспортний ризик можна застрахувати, уклавши контракти на зберігання і перевезення вантажів, у цьому випадку втрати, пов'язані з випадковою чи з вини перевізника загибеллю або псуванням продукції, будуть повністю лежати на транспортній компанії.

6. Договір факторингу вигідний підприємствам із великою дебіторською заборгованістю, адже при передачі посереднику своїх боргових зобов'язань, гарантія на одержання всіх платежів значно збільшується.

Передача ризику між сторонами повинна передбачати чіткий і недвозначний його розподіл, а також прийнятну ціну для обох сторін.

Страхування – це метод зниження ризику, при якому страхувальник сплатою грошового внеску забезпечує собі чи третій особі в разі настання події, обумовленої договором або законом, суму виплати страховиком, який утримує певний обсяг відповідальності і для її забезпечення поповнює та ефективно розміщує резерви, здійснює превентивні заходи щодо зменшення ризику, у разі необхідності перестраховує частину останнього.

Таким чином, страхування являє собою сукупність економічних відносин між його учасниками, які полягають у формуванні страхового фонду за рахунок грошових внесків і використанні його для компенсації збитків від настання ризикованих ситуацій і виплати страхових сум залежно від розміру понесених утрат страхувальником.

Специфіка страхування інвестицій полягає в тому, що відшкодування завданої шкоди здійснюється переважно після закінчення строку страхування з урахуванням реальних результатів інвестиційної діяльності, тому при визначенні строку дій угоди страхування необхідно враховувати наявний вітчизняний досвід, наукові та практичні

рекомендації, важливі дані про окупність витрат за окремим інвестиційним проектом, як вітчизняним, так і зарубіжним [15].

Отже, сутність страхування зводиться до того, що заради уникнення ризику інвестор готовий відмовитися від частини доходів шляхом розподілу збитку між учасниками страхування. Страхуючи інвестиції, інвестор шукає можливості для страхування не лише капіталу, інвестованого в певні проекти, а й намагається застрахувати й майбутні очікувані прибутки від вкладених коштів.

Недоліками страхування є:

- завищений страховий тариф, який може не влаштовувати страхувальника;
- неможливість застрахувати всі види ризиків, оскільки страхова компанія також прагне убезпечити себе від збитків та одержати прибуток.

Крім страхування, у практиці бізнесу використовується перестрахування і співстрахування. Під перестрахуванням розуміють страхування, при якому страховик передає частину відповідальності за ризики іншим страховикам.

При співстрахуванні кожен із страховиків укладає окрему угоду зі страхувальником із метою розподілу великих ризиків. Недолік співстрахування полягає в тому, що кожен із страховиків установлює свої умови й тарифи.

Об'єктами страхування можуть бути: прямі інвестиції в основний капітал; займи та кредити; фінансові гарантії під видані займи та кредити; технічна допомога; контракти щодо здійснення послуг із менеджменту; угоди про ліцензування, угоди про відкриття мережі підприємств.

У підприємницькій діяльності досить поширеним є такий вид страхування, як страхування відповідальності. При використанні даного виду страхування можна застрахувати такі ситуації: відповідальність інвестора за непогашення кредитів, екологічне забруднення, нанесення збитку природі чи здоров'ю інших осіб і т. п.

Специфічною формою страхування ризиків, які полягають у зміні ціни товару, курсів валют і відсоткових ставок у майбутньому є хеджування. Основою формування стратегій поведінки інвесторів на фондовому ринку є два класи операцій хеджування: хеджування на підвищення і хеджування на пониження.

При хеджуванні на підвищення страхуються від імовірних підвищень цін на деякі активи в майбутньому, тоді як хеджування на пониження дає можливість застрахуватися від можливого падіння цін у майбутньому на який-небудь актив.

За видами термінові контракти поділяють на:

1. Форвардний контракт, який являє собою двосторонню угоду про постачання певної кількості товарів, погодженої якості та ціни, зафіксованої в момент укладання контракту, у встановленому місці в застережений термін. Його метою є дійсне придбання (продаж) даного виду активу.

Уклавши форвардний контракт, постачальник і покупець мають можливість застрахуватися від несприятливих змін ринкової кон'юнктури в майбутньому. Недоліками форвардного контракту є: неможливість скористатися сприятливою зміною ціни, нестандартність і низьколіквідність.

2. Опціон – це документ, в якому постачальник гарантує продаж товару за фіксованою ціною протягом певного терміну. У даному випадку, страхування означає, що інвестор може захиститися за допомогою опціонів від несприятливої зміни ціни активу і, водночас, опціон дає змогу скористатися сприятливою ситуацією. При купівлі опціону покупець платить продавцю премію.

Основними видами опціонів є “пут” і “кол”. Опціон “пут” дає можливість власникові продати актив за встановленою ціною на певну дату або протягом строку дії контракту. Опціон “кол” дає право купити актив на аналогічних умовах.

Величина ризику за купленими опціонними контрактами є неоднаковою для контрагентів, так для покупця опціону розмір виплаченої премії і є максимальним ризиком, у той час як для продавця рівень ризику є необмеженим, тоді як максимальний дохід дорівнює розміру премії.

3. Ф'ючерсні угоди – це угоди, що не передбачають зобов'язання поставити реальний товар, а припускають купівлю-продаж прав на товар. Укладаючи ф'ючерсний контракт, інвестор, з одного боку, отримує гарантію в одержанні товару в певний термін за обумовленою ціною, тоді як із іншого боку, він може відмовитися від контракту у разі, якщо він перестане бути для нього вигідним. Просто анулювати ф'ючерсний контракт неможливо. Його можна чи ліквідувати, уклавши протилежну угоду на рівну кількість товару, чи поставити товар у термін, передбачений у контракті.

Розрізняють такі основні види ф'ючерсів: ф'ючерси на товари, ф'ючерси на валюту, ф'ючерси на відсоткові ставки, ф'ючерси на індекси акцій.

Використовуючи ф'ючерси, інвестор може зафіксувати прибутковість інвестицій протягом певного терміну, а отже, отримувати прибутки. Основним недоліком цього інструменту є досить жорсткі обмеження на вид товарів чи цінних паперів, величину партії чи пакету, умови і термін поставки.

На жаль, в Україні ринок строкових контрактів є малорозвинутим, це пов'язано з відсутністю нормативних актів, які б передбачали механізм обігу цих фінансових інструментів.

Диверсифікація є досить ефективним засобом мінімізації інвестиційного ризику і полягає в розподілі коштів, що інвестуються між різними об'єктами вкладення.

Розрізняють виробничу та фінансову диверсифікації (рис. 1).

При виробничій диверсифікації інвестиційні кошти вкладаються в збільшення асортименту виготовлюваної продукції. Розрізняють однорідну, відносно однорідну, умовно-різнорідну та різнорідну виробничі диверсифікації.

При однорідній диверсифікації інвестиційні кошти вкладаються у виробництво аналогічних виробів.

Відносно однорідна диверсифікація передбачає виробництво продукції, схожої з виготовлюваною раніше однорідністю технічно-технологічних ознак виробництва та ідентичністю споживчої вартості.

Умовно-різнорідну диверсифікацію розподіляють на вертикальну та горизонтальну. При вертикальній диверсифікації зберігається єдність виробничого процесу, тоді як горизонтальна диверсифікація передбачає поповнення асортименту виробами, які несхожі на товари підприємства, проте мають одного кінцевого споживача, відносну ідентичність споживчої вартості, відносну ідентичність технологічного процесу.

При однорідній диверсифікації інвестиційні кошти вкладаються у виробництво аналогічних виробів.

Відносно однорідна диверсифікація передбачає виробництво продукції схожої до виготовлюваної раніше, однорідністю технічно-технологічних ознак виробництва й ідентичністю споживчої вартості.

Умовно-різнорідну диверсифікацію розподіляють на вертикальну та горизонтальну. При вертикальній диверсифікації зберігається єдність виробничого процесу, тоді як горизонтальна диверсифікація передбачає поповнення асортименту виробами, які не схожі на товари підприємства, проте мають одного кінцевого споживача, відносну ідентичність споживчої вартості, відносну ідентичність технологічного процесу.

При різнорідній диверсифікації нова продукція кардинально відрізняється від базової. Даний вид диверсифікації може бути полярним, коли між базовим і новим видом продукції відсутні будь-які зв'язки, і безпосередньо різнорідним, коли прослідковується хоча б якийсь внутрішній нечіткий зв'язок.

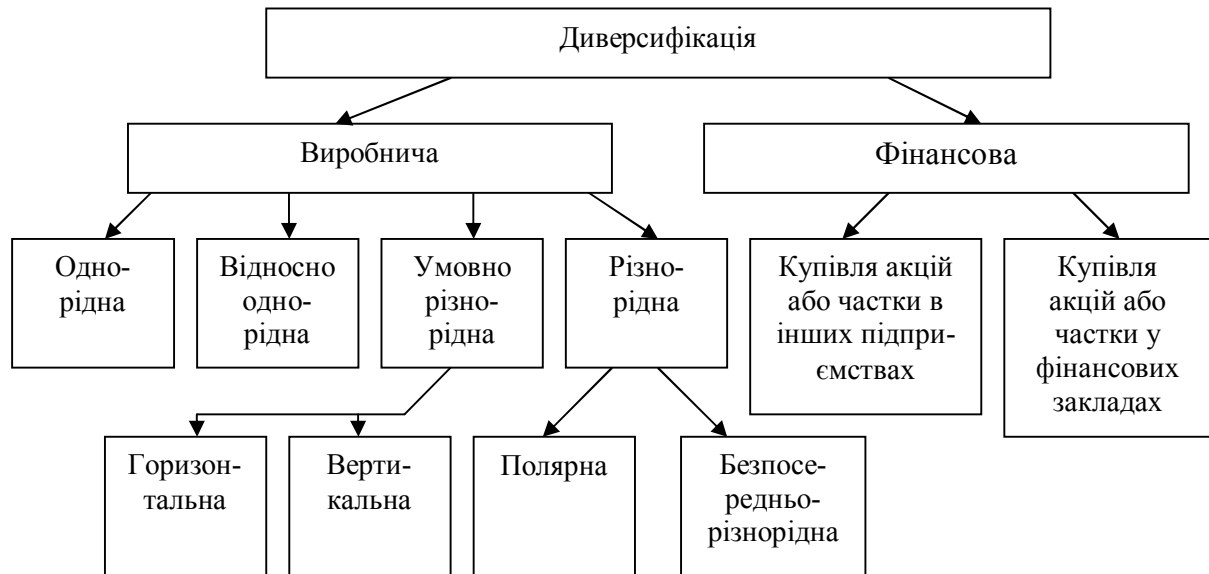

Рис. 1. Види диверсифікації.

При формуванні портфеля цінних паперів інвестором досить часто використовується фінансова диверсифікація, яка полягає в купівлі частки акцій або інших цінних паперів у різних підприємств і купівлі цінних паперів або частки в банках чи інших фінансових інститутах (пенсійних, інвестиційних фондах і т. п.), а також відкриття в них депозитних рахунків.

При формуванні інвестиційного портфеля варто віддавати перевагу вкладанню коштів у різні проекти, а не в один капіталомісткий. Це вбереже інвестора від банкрутства у випадку провалу проекту.

Управлінське консультування є однією з галузей, які найшвидше розвиваються на сучасному етапі в США та Західній Європі. З переходом України до ринкових відносин необхідність такого консультування гостро відчули і вітчизняні підприємства, оскільки, вивчивши специфіку клієнтської організації, консультант може допомогти у вирішенні локальних проблем, але й розробити стратегічний план розвитку даного підприємства.

Управлінське консультування – це професійна допомога керівникам у вирішенні складних нестандартних проблем. Управлінське консультування – “це принципово неформальна діяльність, яка є більшою мірою мистецтвом. Його нормування і регламентування – це його загибель як особливої діяльності” [7].

В Україні вже сформувався ринок консалтингової діяльності, на сьогоднішній день такі послуги надають понад 300 вітчизняних консалтингових фірм, а також досить ефективно працюють і міжнародні консалтингові центри та фірми.

Управлінський консультант повинен бути перш за все експертом у своїй галузі. Окрім високої кваліфікації, консультант повинен володіти цілою низкою особистих якостей, зокрема таких: творче мислення; високорозвинуті навички спілкування; широкий кругозір; чесність і відвертість; здібності до діагнозу, аналізу, синтезу; незалежність, упевненість у своїх діях; висока самодисципліна; здатність до самовдосконалення; бажання розвивати нові методи дослідження та навчання. Ціна консалтингових послуг буде значно меншою, ніж потенційні збитки, у випадку залучення високопрофесійних консультантів до збору статистичної інформації для визначення суб’єктивної ймовірності настання небажаних подій при освоєнні нового виду діяльності.

Однак до сьогоднішнього часу багато інвесторів не хочуть звертатися до консалтингових фірм, оскільки в їхній свідомості побутує хибна думка, що їх будуть вважати некомпетентними. Західні інвестори вже давно позбулися таких уявлень і часто запрошують нештатних консультантів, якщо хочуть почути думку зі сторони.

Лімітування – це свого роду обмеження, яке полягає у встановленні верхньої та нижньої межі на суму витрат, які може дозволити собі підприємство. В інвестиційній діяльності лімітуванню можуть підлягати терміни реалізації інвестиційних проектів, структура портфеля цінних паперів, рівень дохідності інвестиційного проекту та ін.

Формуючи стратегію управління ризиком, інвестор повинен прийняти рішення про обсяг ризику, який він може собі дозволити, не наражаючись на небезпеку втрати фінансової стійкості.

Отримання додаткової інформації про об'єкт інвестування полягає в зборі, обробці, аналізі та формуванні різних видів бізнес-інформації, таких як: відомості про ринки, фінансовий стан партнерів у бізнесі, перспективи розвитку конкурентів.

У той же час потрібно пам'ятати, що інформація має свою ціну, та інколи витрати на її придбання можуть значно перевищувати очікувані вигоди від прийняття точнішого рішення.

Резервування коштів на покриття непередбачуваних витрат базується на створенні резерву коштів за рахунок власних оборотних засобів, який дозволяє компенсувати ризик, що виник у процесі реалізації проекту. Максимальною величиною створюваного резерву є абсолютний розмір можливого збитку.

Резервні фонди можуть створюватися як у грошовій, так і в натуральній формі. Призначення резервних грошових фондів полягає у страхуванні на випадок непередбачуваних витрат, покриття кредиторської заборгованості та ін.

У виробництві з метою запобігання простоїв часто використовуються резервні фонди в натуральній формі у вигляді запасів сировини, матеріалів.

Недоліком цього методу є те, що більшість вітчизняних підприємств досить часто працюють в умовах нестачі фінансових коштів, а отже, акумулювання коштів у грошових резервних фондах для них є просто нереальним.

Бізнес-планування є ефективним засобом мінімізації ризику, оскільки в бізнес-плані відображена система заходів і дій, які спрямовані на одержання прибутку.

Бізнес-план визначає місце підприємства на ринку, поставлені перед підприємством цілі та завдання, способи їх досягнення, а також величину необхідних коштів, які необхідні для реалізації проекту.

Для прогнозування потенційних інвестиційних ризиків, які можуть негативно впливати на реалізацію проекту в бізнес-плані передбачений спеціальний розділ "Оцінка ризику і страхування". Ефективність розробки системи управління ризиками буде значно залежати від повномасштабного висвітлення в даному розділі таких питань, як можливі види інвестиційних ризиків, їх джерела, момент і масштаби виникнення, заходи, спрямовані на скорочення ризику та мінімізацію втрат.

До розробки бізнес-плану можна залучати консультантів зі сторони, наприклад, консалтингові фірми. Однак існує дуже велика ймовірність, що в ньому не будуть ураховані всі ризики, які можуть здійснювати вплив на дане підприємство. Тому найбільш оптимальним варіантом при розробці бізнес-плану є залучення до процесу планування консультантів, працівників підприємства і безпосередньо керівника підприємства. У цьому випадку антиризикований ефект буде набагато більшим.

Перевірка партнерів у бізнесі є дуже важливою при прийнятті рішення про вкладення інвестицій у певний проект. Не можна співпрацювати з партнерами, які мають позови майнового характеру від інших партнерів. Підписуючи договірні зобов'яз-

зання, необхідно подбати, щоб їх оформленням і експертизою зайнялася особа, яка професійно розбирається в юридичних тонкощах справи.

Запорукою економічної безпеки інвестора є інформаційна база даних про передбачуваного партнера, а також старанно вивчені та проаналізовані умови укладання угоди.

Правильний підбір персоналу є дуже важливим методом зниження ризику. Вислів “кадри вирішують усе” є не таким далеким від реальності, адже без правильно підібраної команди керівнику годі й міркувати, що діяльність його підприємства буде ефективною.

Підбираючи персонал варто керуватися такими основними принципами:

- підбирайте працівників із високими професійними здібностями;
- віддавайте перевагу людям, яких ви добре знаєте, або з якими працювали раніше;
- постарайтеся оптимізувати свою управлінську команду, оскільки набір зайвих працівників не сприяє хорошему мікроклімату в колективі.

Сьогодні в Україні існує досить багато можливих каналів, за якими можна проводити пошук нових співробітників, зокрема особисті контакти; навчальні заклади; конкурсна основа; засоби масової інформації; кадрові агентства. Для оцінки професійних здібностей та особистих якостей кандидатів керівники найчастіше користуються такими методами: інтерв'ю, тестування, випробувальний термін. Найбільш ефективним є комплексне використання всіх перелічених методів. Потрібно пам'ятати, що тільки згуртована команда працівників, підібрана за принципом компетентності і заінтересованості в загальній справі, буде запорукою ефективної роботи.

Організація захисту комерційної таємниці на підприємстві є важливим напрямком захисту від недобросовісної конкуренції, а отже, і ризиків, спричинених нею.

Господарський кодекс визначає, що керівник підприємства може самостійно визначати зміст і обсяг відомостей, які складатимуть комерційну таємницю, якщо приховування цієї інформації не принесе шкоди суспільству.

Формуючи перелік відомостей, які становитимуть комерційну таємницю, потрібно перш за все зважати на такі дані: результати і програми НДДКР; технологічні прийоми та обладнання; технологія виробництва; модифікація раніше відомих технологій і процесів; порівняльні характеристики власного асортименту й товарів конкурентів; цінова й збутова політика; факти ведення переговорів із питань купівлі-продажу; плани підприємства щодо розширення (згорання) виробництва; перспективні методи управління; інформація про кадри; виробничі, комерційні і фінансово-кредитні відносини з партнерами.

Керівнику варто в трудовому контракті, який укладатиметься з працівниками, передбачити пункт про нерозголошення комерційної таємниці, що дасть змогу йому застосовувати до них певні юридичні санкції у випадку несанкціонованого витоку інформації, яка може статися через непорядність та недобросовісність окремих членів колективу.

Потрібно пам'ятати, що найбільший витік інформації відбувається через плінність кадрів, тільки стабільність кадрового складу допоможе таємне залишити таємним. Адже перехід працівників до підприємств-конкурентів веде до суттєвого витоку конфіденційної інформації.

Обираючи заходи обмеження ризику варто пам'ятати, що кожен із них має свою ціну, тобто ведуть до збільшення витрат на реалізацію даного інвестиційного проекту. При страхуванні ризику ціною буде виступати величина страхових внесків, при резервуванні засобів – витрати на створення резервних фондів, диверсифікація може призвести до зниження прибутків через вибір менш дохідних варіантів. Тому без їх оптимального використання неможливо активізувати інвестиційні процеси в Україні.

У результаті проведених досліджень ми пропонуємо обирати заходи мінімізації ризику залежно від області ризику.

Області мінімального ризику відповідає величина втрат у розмірі чистого прибутку. Тому немає сенсу обирати зовнішні заходи обмеження ризику, оскільки їх ціна може перевищити ймовірний розмір збитку. У даному випадку варто скористатися комплексним використанням внутрішніх заходів мінімізації ризику, що дасть можливість суттєво його знизити.

В області підвищеного ризику максимальним розміром імовірних утрат буде розрахунковий прибуток. Тому, окрім комплексного використання внутрішніх способів обмеження ризику, пропонуємо скористатися страхуванням.

Область критичного ризику характеризується можливими втратами у розмірі валового доходу, що є досить небезпечним для підприємства. Тому тут доцільно скористатися не тільки внутрішніми способами обмеження ризику, а й страхуванням його частини та частковою передачею іншим інвесторам на умовах контракту.

Восьмий етап полягає в постійному моніторингу ризику в процесі реалізації інвестиційного проекту. А це означає, що сукупність наведених етапів має циклічний характер, оскільки при реалізації проекту в часі можуть виникнути нові фактори ризику, які спричинять появу ризиків, які не були оцінені раніше.

Висновки. Умови економічної невизначеності, в яких змушені діяти інвестори, призвели до того, що на сьогоднішній день в Україні є досить високою кількість і величина інвестиційних ризиків. Інвестиційні ризики несуть у собі загрозу не тільки втрати частини прибутків, але й можливості зазнати значних збитків. Тому, приймаючи рішення про доцільність реалізації інвестиційного проекту, дуже важливо враховувати вплив ризиків. Перш за все інвестор повинен навчитися управляти ризиками, адже основне завдання інвестора полягає в тому, щоб знайти такий варіант дій, який забезпечить йому оптимальне для даного проекту поєднання ризику та прибутку.

Перспективою подальших досліджень є використання економіко-математичних моделей в процесі управління ризиками.

1. Балабанов И.Т. Риск-менеджмент. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 192 с.
2. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент. – К.: МП “ИТЕМ” ЛТД “Юнайтед Лондон Трейд Лимитед”, 1995. – 400 с.
3. Внукова Н.М., Смоляк В.А. Економічна оцінка ризику діяльності підприємств: проблеми теорії та практики. – Х.: ВД “ІНЖЕК”, 2006. – 184 с.
4. Воронцовский А.В. Управление рисками. – С.-Пб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та: ОЦЭиМ, 2004. – 457 с.
5. Гайдис Н.М. Інвестування. – Львів: Львівський банківський інститут НБУ, 2002. – 271 с.
6. Гранатуров В.М., Шевчук О.Б. Ризики підприємницької діяльності: Проблеми аналізу. – К.: Зв’язок, 2000. – 152 с.
7. Дудченко В.С. Консультирование – неформальная деятельность // ЭКО. – 1988. – №11. – С.105–113.
8. Івченко І.Ю. Економічні ризики. – К.: “Центр навчальної літератури”, 2004. – 304 с.
9. Гриньова В.М., Коюда В.О., Лепейко Т.І. та ін. Інвестиційний менеджмент. – Х.: ВД “ІНЖЕК”, 2005. – 664 с.
10. Качалов Р.М. Управление хозяйственными рисками. – М.: Наука, 2002. – 192 с.
11. Кочетков В.Н., Шипова Н.А. Экономический риск и методы его измерения. – К.: Изд-во Европ. ун-та, 2003. – 67 с.
12. Лук’янова В.В., Головач Т.В. Економічний ризик. – К.: Академвидав, 2007. – 464 с.
13. Машина Н.И. Экономический риск и методы его измерения. – Донецк: Юго-Восток, 2004. – 192 с.
14. Мойсеенко І.П. Інвестування. – К.: Знання, 2006. – 490 с.
15. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом. – К.: Лібра, 2002. – 472 с.
16. Тарасюк Г.М. Управління проектами. – К.: Каравела, 2004. – 344 с.
17. Устенко О.Л. Теория экономического риска. – К.: МАУП, 1997. – 164 с.
18. Хохлов Н.В. Управление риском. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 239 с.
19. Шляхи підвищення інвестиційної діяльності в Україні / Під заг. ред. В.Г.Федоренка. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2003. – 724 с.

